

מדד הביטחון הלאומי: מחקר דעת קהל 2022-2023

רותי פינס פלדמן

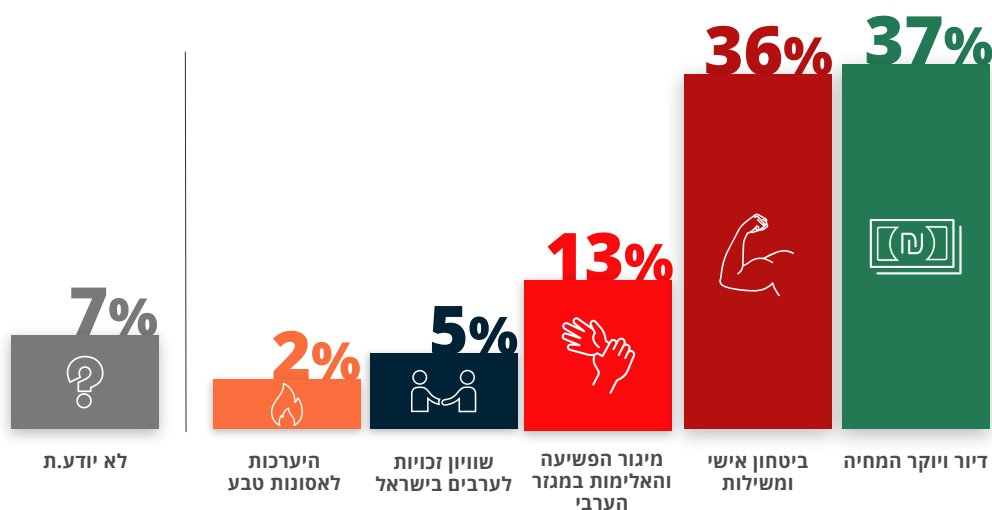

Photo: Shutterstock

מדד הביטחון הלאומי הנערך במכון למחקרי ביטחון לאומי עוקב באורח שוטף ושיטתי אחר מגמות ועמדות הציבור בישראל בסוגיות של הביטחון הלאומי.¹ בסיומה של שנת 2022 התגבשה דעת הקהל בישראל על רקע הקמת ממשלה חדשה, העלייה במתיחות הביטחונית ובמספר פיגועי הטרור ודיווחים על אודות העצמת פעילות הגרעין של איראן. אחת הסוגיות המרכזיות שעמדו על סדר היום הייתה שאלת המשילות והביטחון האישי של אזרחי ישראל בעקבות אירועי האלימות בכבישים, העלייה בפשיעה ותחושת חוסר המשילות ברחבי הארץ. קרוב ל-60 אחוזים מהציבור השיבו כי חלה ירידה בתחושת הביטחון האישי שלהם, וכי הם מודאגים בעיקר מפגיעה פיזית בהם או בבני משפחתם בעקבות נהיגה פרועה בכבישים (31 אחוזים); 14 אחוזים נוספים היו מודאגים מהיקלעות כעוברי אורח לעימות בין כנופיות או ארגוני פשע. לראשונה ניתן להבחין כי הציבור חושש מפשיעה ומאלימות פלילית-אזרחית מעט יותר מאשר מאלימות על רקע לאומני-ביטחוני: 30 אחוזים הביעו חשש מפגיעה בביטחונם עקב פיגוע טרור, ועוד כ-14 אחוזים הביעו חשש מפגיעה עקב מהומות אלימות בין ערבים ליהודים. 73 אחוזים מהציבור הציבו בראש סדר העדיפות בתחומי הפנים את הורדת יוקר המחיה וחיצוק הביטחון האישי והמשילות כנושאים הפנימיים שעל הממשלה שהורכה בעקבות הבחירות לכנסת ה-25 לטפל בהם (דיוור ויוקר המחיה – 37 אחוזים; ביטחון אישי ומשילות – 36 אחוזים). נתונים אלו מתכתבים עם המגמה שזוהתה בשנים האחרונות, שלפיה הציבור מודאג מהאיומים החברתיים הפנימיים בישראל יותר מאשר מהאיומים הביטחוניים על ישראל מבחוץ (64 אחוזים לעומת 26 אחוזים).

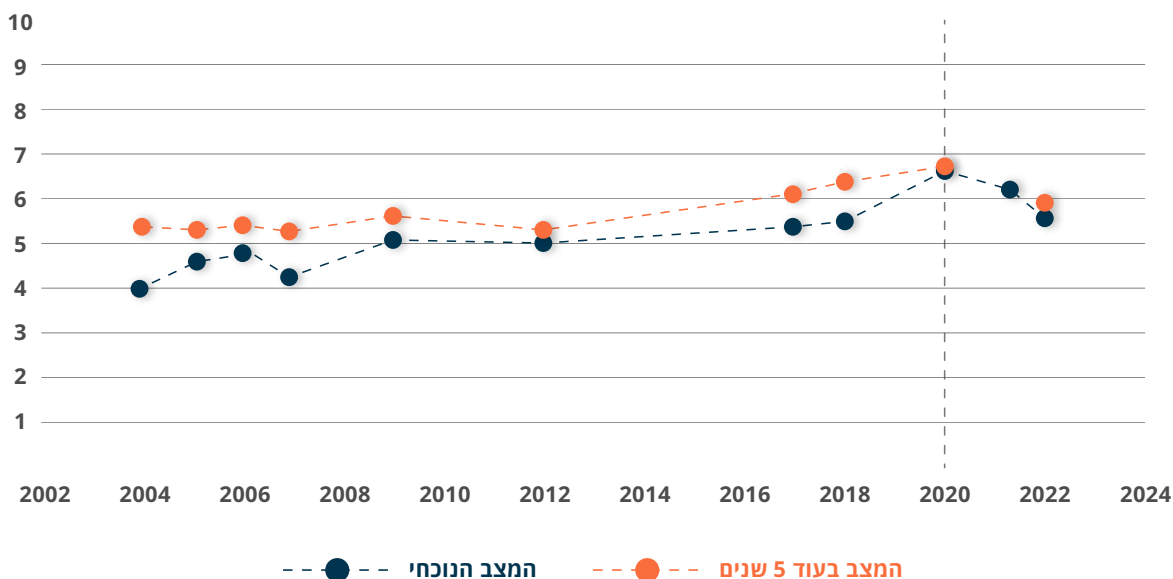
1 המחקר נערך על ידי הפרויקט לחקר דעת קהל וביטחון לאומי במכון למחקרי ביטחון לאומי. הסקר הנוכחי התקיים בדצמבר 2022 תוך שילוב תשאול באינטרנט וראיונות טלפוניים בקרב אוכלוסיות שאין להן נגישות לאינטרנט. רואיינו 1,208 נשאלות ונשאלים מקרב האוכלוסייה היהודית והאוכלוסייה הערבית, המהווים מדגם ארצי מייצג של כלל האוכלוסייה הבוגרת בישראל בגיל 18 ומעלה. טעות הדגימה המרבית לכלל המדגם היא ± 2.8 אחוזים ברמת ביטחון של 95 אחוזים. עבודת השדה נעשתה על ידי מכון מדגם בראשות מנו גבע.

תרשים 1: מהו הנושא הפנימי שנמצא בראש סדר העדיפויות שלך לטיפול על ידי הממשלה בישראל?

ממצאי המדד מלמדים כי גם השנה רוב הציבור האמין כי מצבה של ישראל מבחינת הביטחון הלאומי הוא סביר, אולם חלה ירידה מובהקת באמונה זו בשנתיים האחרונות: הציבור העניק למצבה הביטחוני של ישראל ציון ממוצע של 5.6 מתוך 10 (מול ציון ממוצע של 6.2 אשתקד), כאשר מספר האנשים שסברו כי מצבה הביטחוני של ישראל "רע" עלה בצורה מובהקת בעשרה אחוזים בהשוואה ל-2021 (28 אחוזים מול 18 אחוזים בשנת 2021). זאת ועוד, רק פחות משליש מהציבור תמך בטענה כי "מצבה האסטרטגי של ישראל מעולם לא היה טוב יותר" (31 אחוזים לעומת 36 אחוזים ב-2021, ו-50 אחוזים בשנת 2020). עם זאת, הציבור די אופטימי ביחס לעתיד ומעריך כי מצבה הביטחוני-לאומי של ישראל ישתפר בעוד כחמש שנים (5.8 בממוצע). בעוד שניתן היה לזהות מגמת עלייה בהערכת הציבור באשר למצבה של ישראל מבחינת הביטחון הלאומי² בשנים 2017-2020, ששיאה הגיע בשנת 2020, ייתכן שבעקבות 'הסכמי אברהם' והשקט הביטחוני היחסי שאפיין את השנים הללו, בשנתיים האחרונות זוהתה מגמת ירידה מובהקת בהערכה זו.

תרשים 2: מהו לדעתך מצבה של ישראל מבחינת הביטחון הלאומי?

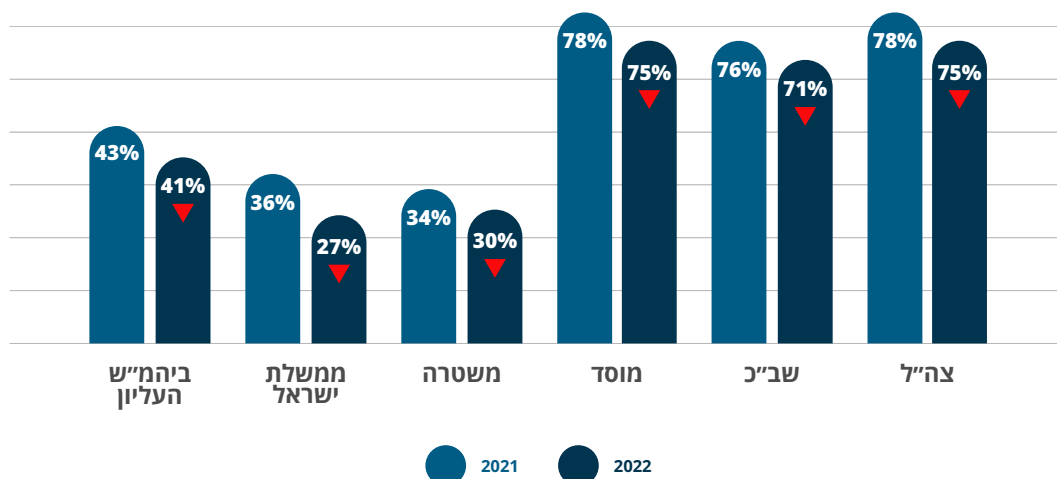

*החל משנת 2020 המחקר התבסס על סקרי דעת קהל ששילבו תשאול באינטרנט וראיונות טלפוניים ולא מראיונות פנים אל פנים, כפי שהיה עד שנה זו.

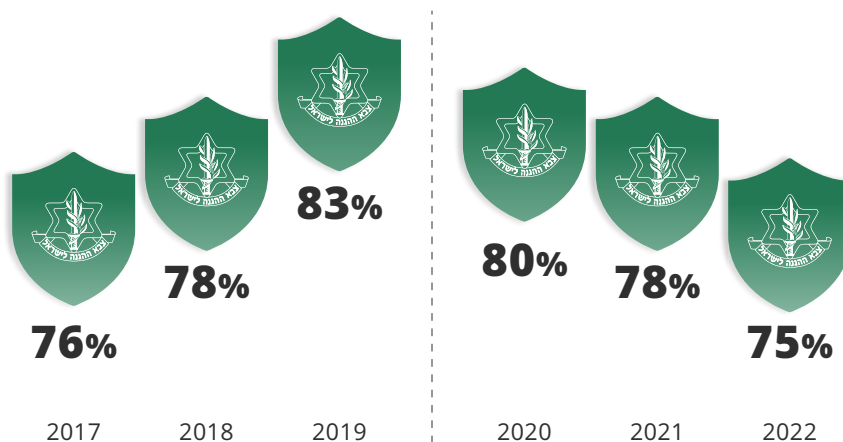
2 עד שנת 2020 המשיבים התבקשו לדרג "על איזה שלב בסולם אתה חושב שהמדינה נמצאת כיום, מ-1 ל-10" משנת 2020 השאלה שונתה כך שהמשיבים התבקשו לדרג את מצב הביטחון הלאומי של ישראל כיום, בסולם של 1-10.

מידת האמון במוסדות המדינה: מממצאי המדד עולה כי רמת האמון מצד הציבור (יהודי והערבי) בחלק ממוסדות המדינה, ובעיקר בממשלת ישראל, המשטרה ומערכת המשפט, המשיכה להיות נמוכה, והובחנה ירידה ברמת האמון כלפי מוסדות אלו ביחס לשנה שעברה: הממשלה זכתה ל-27 אחוזי אמון בלבד לעומת 36 אחוזים אשתקד; משטרת ישראל זכתה ברמת אמון נמוכה, כאשר 30 אחוזים בלבד השיבו כי יש להם רמת אמון גבוהה בארגון זה, ורק 16 אחוזים האמינו כי המשטרה תוכל להתמודד בהצלחה עם הפשיעה בחברה הערבית. נוסף על כך, 28 אחוזים בלבד השיבו כי המשטרה תורמת לביטחון הציבור ולחוק וסדר במדינה. אמון הציבור במערכת המשפט נשחק גם הוא, רק 41 אחוזים מהציבור השיבו כי יש להם רמת אמון גבוהה במערכת. רמת האמון של הציבור בארגוני הביטחון – צה"ל, המוסד, ושב"כ – הייתה גבוהה יחסית, אך גם ביחס למוסדות אלו, שלאורך השנים זוכים לרמה גבוהה של אמון הציבור, נרשמה ירידה ברמת האמון בקרב הציבור ביחס לאשתקד. באשר לרמת האמון הגבוהה בצה"ל, זוהתה בשנים האחרונות ירידה עקבית מתונה.³

תרשים 3: רמת אמון גבוהה בכל אחד מהמוסדות הבאים

תרשים 4: רמת אמון גבוהה בצה"ל, לפי שנים

³ עד שנת 2020 המחקר התבסס על סקרי דעת קהל שבוצעו בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל, באמצעות ראיונות פנים אל פנים בבתי המרואיינים. החל משנת 2020 המחקר התבסס על סקרי דעת קהל שבוצעו בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל, ששילבו תשאול באינטרנט וראיונות טלפוניים בקרב אוכלוסיות שאין להן גישות לאינטרנט.

איומים ואתגרים חיצוניים ("ביטחוניים") – לאורך השנים ובאופן עקבי, רוב הציבור חש כי מדינת ישראל תוכל להתמודד בהצלחה עם איומים ביטחוניים-חיצוניים: פיגועי טרור (58 אחוזים); אתגרי ביטחון הקשורים לאיראן גרעינית (54 אחוזים); מתקפת סייבר על מערכות חיוניות (68 אחוזים); והסלמה בזמנית בזירה הצפונית, ביהודה ושומרון ובעזה (63 אחוזים). אף חלה עלייה מסוימת בתחושות אלו ביחס לחלק מהאיומים, בהשוואה לשנה שעברה. תחושת הביטחון של הישראלים ביכולתה של המדינה להתמודד עם איומים ביטחוניים-חיצוניים, כפי שעולה מהמדד האחרון, מתכתבת עם תפיסת הציבור לגבי מידת המוכנות של צה"ל להתמודד עם עימותים אלו בהצלחה: 78 אחוזים השיבו כי צה"ל ערוך לקראת מלחמה.

אשר לדירוג חומרתם של האיומים החיצוניים, בשנת 2022 רוב הציבור דירג את האיום שנשקף מהסכסוך הישראלי-פלסטיני כאיום החמור ביותר כיום על מדינת ישראל, בפער ניכר משאר האיומים – 52 אחוזים. "איראן: הגרעין והאיום האזורי" תפסו את המקום השני עם 24 אחוזים, והזירה הצפונית, שכוללת חזית משולשת של סוריה, לבנון וחזבאללה, נמצאת במקום האחרון עם 10 אחוזים בלבד. השאר השיבו כי אינם יודעים. ניתן לייחס זאת למצב הביטחוני ולפיגועי הטרור הרבים שישראל חוותה בחודשים האחרונים ברחבי המדינה, לעומת השקט היחסי ששרר בזירות האחרות. מבחינה של מדד הביטחון הלאומי לאורך השנים עולה כי תפיסת האיומים של הציבור מושפעת מאירועים ומהתפתחויות בשטח. הנתונים משקפים תמונת מצב דומה לזו שנראתה בשנת 2015 בעת גל טרור הסכינים, וכן היא ממשיכה את הלך הרוח בשנת 2021, אז דירג הציבור את האיומים: "הסכסוך הישראלי-פלסטיני", "פעילות טרור נגד אזרחי ישראל" ו"החמאס בעזה" (סך הכול 46 אחוזים) – שלושתם יחד במקום הראשון.⁴

תרשים 5: מהו לדעתך האיום החיצוני-ביטחוני הכי משמעותי על מדינת ישראל כיום?

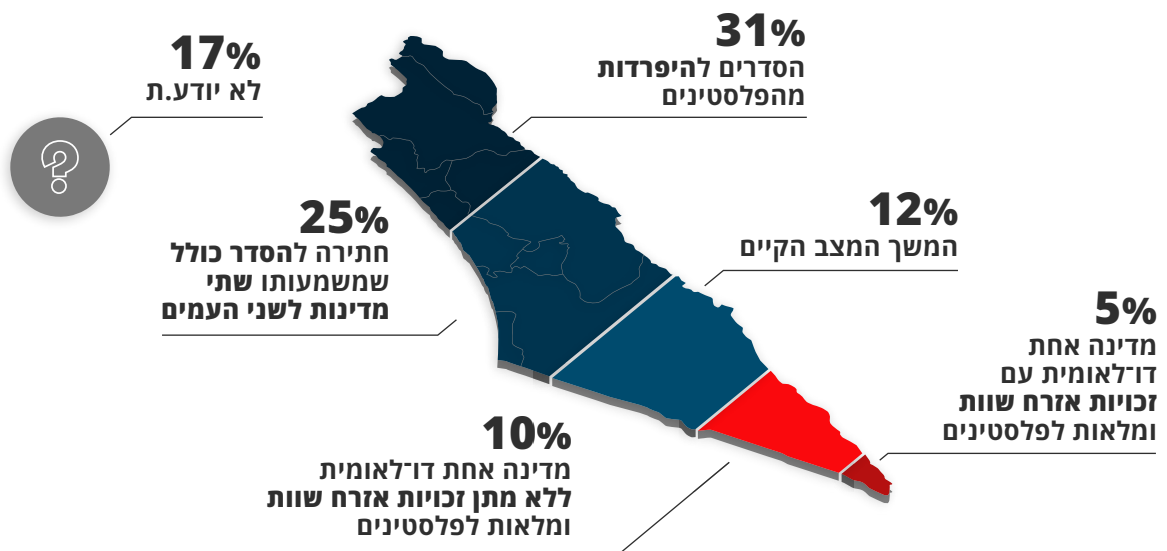
בנוגע לפתרונות לסכסוך הישראלי-פלסטיני, בעשור האחרון חלה ירידה בתמיכת הציבור בפתרון שתי המדינות מ-70 אחוזים לפני 12 שנים ל-52 אחוזים – מתוכם 40 אחוזים במתכונת שמגבילה את מאפייני המדינה הפלסטינית: מפורזת, ללא חלוקת ירושלים ומבלי שתיתן לפלסטינים זכות שיבה; ו-12 אחוזים נוספים תומכים בהקמת מדינה פלסטינית בכל מצב. הציבור ברובו תומך בצעדי היפרדות מהפלסטינים (62 אחוזים).

כאשר ניתנה לציבור אפשרות לבחור בין מספר אופציות שונות, האופציה המועדפת הייתה היפרדות וחתימה להסדר כולל שמשמעותו שתי מדינות לשני עמים. תמכו בה 56 אחוזים (הסדרים להיפרדות מהפלסטינים – 31 אחוזים, חתימה להסדר כולל שמשמעותו שתי מדינות לשני עמים – 25 אחוזים). 12 אחוזים מהנשאלים תמכו בהמשך המצב הקיים; 10 אחוזים במדינה דו-לאומית ללא מתן זכויות שוות ומלאות לפלסטינים; חמישה אחוזים בלבד תמכו באופציה של מדינה אחת דו-לאומית עם זכויות שוות ומלאות לפלסטינים; והשאר השיבו שאינם יודעים.

לגבי מדיניות ישראל בהר הבית, יותר ממחצית מהציבור בעד עלייה של יהודים להר הבית באופן חופשי (55 אחוזים מהציבור הישראלי: 61 אחוזים מקרב היהודים, 22 אחוזים מקרב הערבים), מתוכם 16 אחוזים מהישראלים סבורים שיש לאפשר ליהודים גם להתפלל על ההר. חמישית מהציבור מתנגדים לעליית יהודים להר הבית ו-24 אחוזים "לא יודעים".

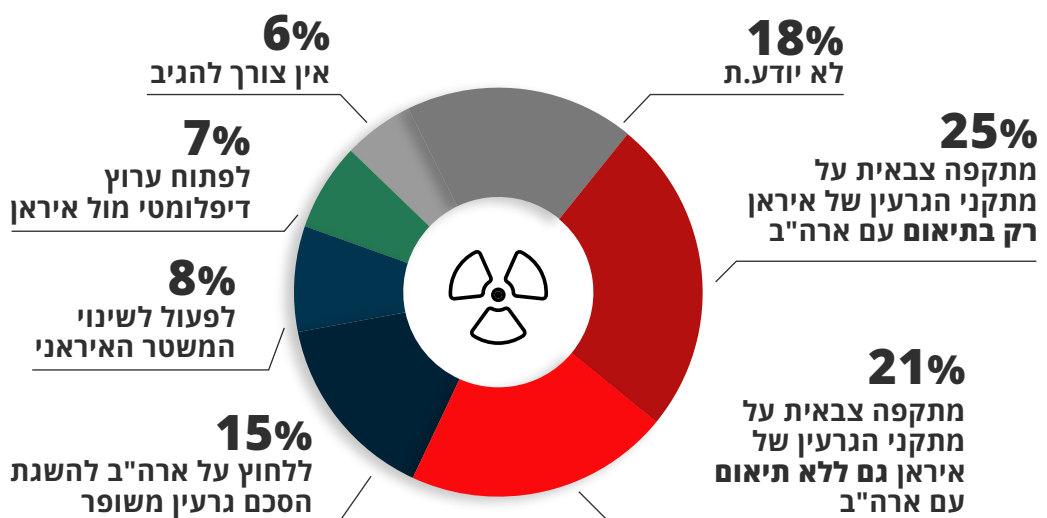
⁴ בסקר שנערך בחודש נובמבר 2021 נוסח השאלה היה שונה. הנשאלים התבקשו לבחור את האיום החיצוני הביטחוני הכי חמור על מדינת ישראל כיום, מבין האופציות הבאות: איראן גרעינית (23 אחוזים); הסכסוך הישראלי-פלסטיני (21 אחוזים); פעילות טרור נגד אזרחי ישראל בארץ ובחו"ל (15 אחוזים); הזירה הצפונית (לבנון, סוריה, עיראק, איראן) (13 אחוזים); חמאס בעזה (10 אחוזים); בידוד מדיני ו/או ניסיונות דה-לגיטימציה לישראל (שבעה אחוזים). 11 אחוזים השיבו שאינם יודעים.

תרשים 6: מהי האופציה הטובה ביותר עבור ישראל בסוגיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני בתקופה הקרובה?

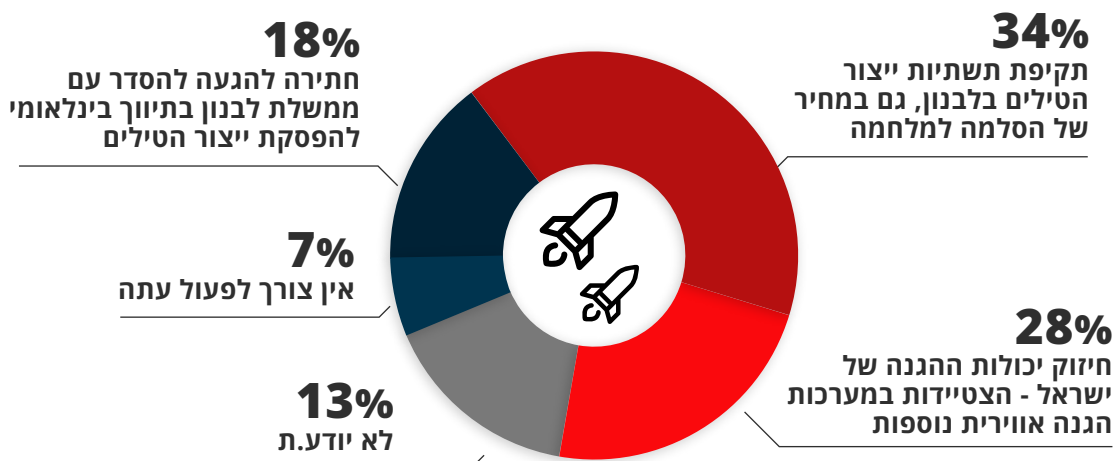

חלק ניכר מהציבור תמך בנקיטת פעולה צבאית נגד האיומים הביטחוניים השונים, גם במחיר מלחמה. תמיכה ניכרת בפעילות צבאית מול איראן ומול שלוחותיה, גם במחיר סיכון בהסלמה למלחמה, נרשמה ביחס לחימוש חזבאללה בטיילים מדויקים: שליש מהציבור הביע תמיכה באפשרות זו (34 אחוזים), מכאן שהוא רואה בכך איום חמור שיש לטפל בו גם במחיר של מלחמה. 28 אחוזים העדיפו לחזק את יכולות ההגנה של ישראל על ידי הצטיידות במערכות הגנה אווירית נוספות, וכחמישית מהציבור תמך, מבין האופציות, בחתימה להגעה להסדר עם ממשלת לבנון ובתיווך בינלאומי להפסקת ייצור הטילים (18 אחוזים). זאת ועוד, 46 אחוזים מהישראלים תמכו בנקיטת פעולה צבאית נגד איראן, אם יתברר שאיראן החליטה לחצות את הסף ולייצר פצצה גרעינית. בדומה לשנה הקודמת, גם ב־2022 תמכה חמישית מהציבור בפעולה מסוג זה, גם ללא תיאום עם ארצות הברית (בפעולה בתיאום עם ארצות הברית תמכו 25 אחוזים, בפעולה גם ללא תיאום תמכו 12 אחוזים). ב־2022 נצפתה ירידה מתונה בתמיכה הציבורית בהפעלת לחץ על ארצות הברית להשיג הסכם גרעין משופר עם איראן, על רקע המשך השיחות בין הצדדים וההגעה למבוי סתום (15 אחוזים). רמת תמיכה נמוכה נרשמה גם ביחס לאפשרות לפעול כדי להביא לשינוי משטר באיראן (שמונה אחוזים). רק מיעוט זניח סבר כי יש לפתוח ערוץ דיפלומטי מול איראן (שבעה אחוזים).

תרשים 7: מה לדעתך צריכה להיות תגובת ישראל אם יתברר לה שיש בידי איראן נשק גרעיני?

תרשים 8: מה לדעתך צריכה להיות התגובה של ישראל נוכח התעצמות חזבאללה בטיילים מדויקים?

מעורבות ישראלית בנושאי חוץ וביטחון: על רקע המלחמה באוקראינה ולנוכח המתח בין ארצות הברית ורוסיה, הציבור הישראלי ברובו תמך בגישה זהירה יחסית, הדוגלת באי-התערבות במלחמה (65 אחוזים). הציבור ברובו הגדול שלל מעורבות ישראלית לטובת אוקראינה, העלולה לגרום הסלמה ניכרת ביחסי ישראל-רוסיה. כחמישית מהציבור בלבד תמכה בנקיטת קו מדיני ברור יותר לטובת אוקראינה במלחמה עם רוסיה, (19 אחוזים). רוב מוחלט מבין אלה שביטאו תמיכה בנקיטת קו מדיני ברור לטובת אוקראינה, תמכו במתן סיוע אזרחי-הומניטרי. 74 אחוזים מהם תמכו במתן הסיוע האזרחי ו-63 אחוזים מהם תמכו באספקת נשק הגנתי לאוקראינה – גם במחיר פגיעה ביחסים עם רוסיה. רק 27 אחוזים מבינם תמכו באספקת מערכות התקפיות ופחות משני אחוזים הביעו התנגדות לסיוע כלשהו לאוקראינה (למשיבים ניתנה אפשרות לבחור ביותר מאופציה אחת).

באשר למתיחות הגוברת בין ארצות הברית וסין, יותר ממחצית מהציבור (56 אחוזים) סבר כי על ישראל להימנע, באופן כזה או אחר, מיצוא טכנולוגיה לסין, אם ארצות הברית תבקש זאת ממנה.

נתון זה עולה בקנה אחד עם הממצא כי 71 אחוזים מהציבור סברו שעל ישראל להתחשב בקביעת מדיניותה בצרכים ובאינטרסים של ארצות הברית, על מנת לשמר את היחסים המיוחדים איתה, ועם הנתון כי פחות ממחצית מהציבור (43 אחוזים) סבר שיש לא תוכל להתמודד בהצלחה עם צמצום התמיכה של ארצות הברית בישראל.

האתגרים הפנימיים-חברתיים – לעומת רמה גבוהה של תחושת הביטחון של הציבור לגבי יכולתה של המדינה להתמודד בהצלחה עם האיומים החיצוניים, הרי לגבי יכולתה להתמודד עם איומים פנימיים תחושת הביטחון הייתה ברמה נמוכה והתאפיינה בירידה ביחס לשנים האחרונות. רק 32 אחוזים מהציבור סברו כי מדינת ישראל תוכל להתמודד עם שחיתות במערכת השלטונית, לעומת 40 אחוזים אשתקד. ביחס לקיטוב בין מגזרים שונים בחברה, 36 אחוזים בלבד סברו כי ישראל תוכל להתמודד עם אתגר חברתי זה.

לכך מתווסף הממצא כי 61 אחוזים מהציבור חשו כי חלה התרופפות בתחושת הסולידריות בחברה הישראלית במהלך השנה החולפת. עם זאת, נתון מעניין מהמחקר הנוכחי, שיש להמשיך לעקוב אחריו, מתייחס לתחושת השייכות של אזרחי ישראל הערבים. 63 אחוזים השיבו כי המרכיב החשוב ביותר בזהותם הוא המרכיב הישראלי, יותר מהפלסטיני (37 אחוזים השיבו: המרכיב הפלסטיני), ורובם רוצים להשתלב בחברה ובמדינת ישראל בדרכים כאלה ואחרות: רק 23 אחוזים רוצים להשתלב כאזרחים שווי זכויות במדינה, ללא כל התניה, 20 אחוזים רואים עצמם חלק מהעם הפלסטיני אך מעדיפים להשתלב בחברה הישראלית, ו-20 אחוזים נוספים רוצים להשתלב בחברה הישראלית, אך מעוניינים בשינוי זהותה של מדינת ישראל למדינת כלל אזרחיה. נוסף על כך, שישה אחוזים כלל אינם מעוניינים להשתלב במדינת ישראל. יש לשים לב לכך ש-31 אחוזים השיבו "לא יודע" – מדובר בכשליש מהנשאלים. הציבור היהודי בעיקר רואה באזרחי ישראל הערבים כמי שיש לכבדם אך גם לחשוש בהם (46 אחוזים). רבע מהציבור היהודי רואה באזרחי ישראל הערבים אזרחים שווי זכויות (25 אחוזים); יותר מחמישית מזהה אותם כאויבים בטרור (22 אחוזים); רק מיעוט זניח אינו רואה בהם אזרחים שווי זכויות (שבעה אחוזים). בראייה אופטימית, 74 אחוזים מהישראלים (יהודים וערבים) סבורים כי מדינת ישראל צריכה להשקיע באזרחיה הערבים במידה כזו או אחרת, על מנת לגשר על הפערים בין המגזרים.

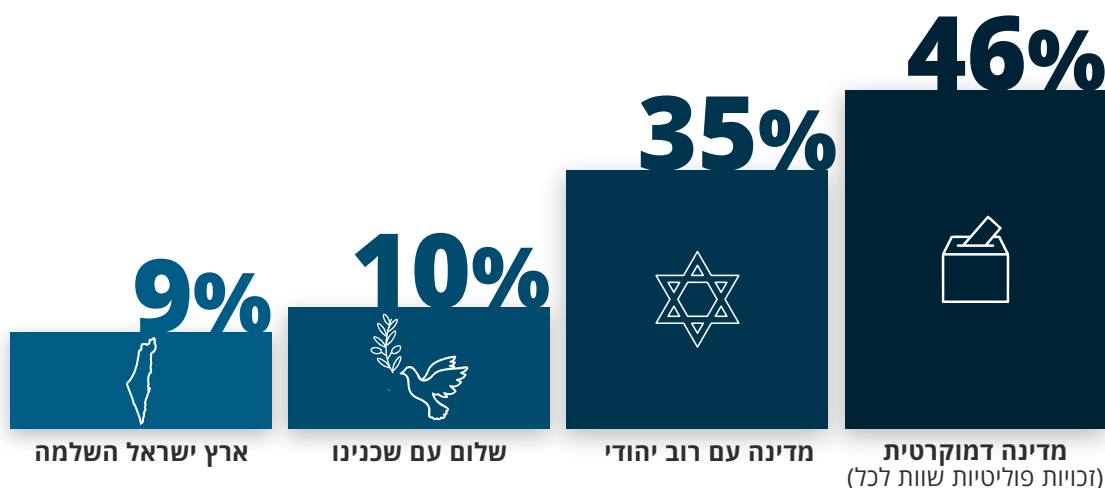
תרשים 9: האם לדעתך רוב אזרחי ישראל הערבים...?

*ערבים בלבד

צביונה היהודי והדמוקרטי של המדינה ממשיך להוות נר לרגליהם של אזרחי ישראל. בשנים האחרונות החלה להתחזק התמיכה בערך "מדינה דמוקרטית", שהישראלים מציבים אותו כערך החשוב להם ביותר, והיא הגיעה לשיאה השנה עם 46 אחוזי תמיכה (לעומת 37 אחוזים אשתקד). הדבר מלמד על התרחבות ההבנה בקרב הציבור הרחב בדבר מידת חשיבותה של "מדינה דמוקרטית" בהקשריה השונים. בדומה לשנה שעברה, 35 אחוזים הציבו את הערך "מדינה עם רוב יהודי" כחשוב להם ביותר, ואחריהם בפער ניכר עומדים הערכים "שלום עם שכנינו" (10 אחוזים) ו"ארץ ישראל השלמה" (תשעה אחוזים). יש לציין שבקרב הציבור היהודי, הערך "מדינה עם רוב יהודי" ממשיך להיות הערך החשוב ביותר עבורם (42 אחוזים). למרות תחושת הירידה בסולידריות החברתית שנרשמה במדד, הציבור מאמין כי "כל ישראל ערבים זה לזה" (61 אחוזים) וממשיך להאמין גם השנה כי מול האיומים והאתגרים הניצבים בפני ישראל "אנחנו יכולים לסמוך רק על עצמנו" (80 אחוזים).

תרשים 10: מהו הערך החשוב לך ביותר?

לסיכום, על פי נתוני המדד לביטחון לאומי לשנת 2022-2023 ניתן להצביע על כך שהציבור הישראלי מוטרד מאתגרי הפנים יותר מאשר מאתגרי החוץ, ויש לו פחות ביטחון בכך שהמדינה תוכל לטפל באתגרים אלו בהצלחה. מבחינת האיומים הביטחוניים, הזירה הפלסטינית היא הזירה שהציבור מזהה כמאיימת ביותר על ביטחונו, ורובו תומך בהפרדות מהפלסטינים ובהקמת מדינה פלסטינית מפורזת, ללא חלוקת ירושלים וללא זכות שיבה. הציבור רואה באיום הטיילים המדויקים של חזבאללה איום חמור המחייב פעולה, ועם זאת מדרג את האיום בזירה הצפונית כנמוך ביותר. מבחינת מדיניות החוץ הישראלית, הציבור מכיר במתח האפשרי בסחר עם סין ומותח קו ברור בין יצוא ביטחוני של טכנולוגיות רגישות ליצוא מסוג אחר. אל מול המלחמה באוקראינה, הציבור תומך במדיניות הנוכחית ואינו מעוניין בנקיטת קו מדיני לטובת אחד הצדדים. אלה שבעד נקיטת קו מדיני ברור לטובת אוקראינה תמכו במתן סיוע אזרחי לאוקראינה ובסיוע שנתפס בעיניו כהגנתי. לציבור רמת אמון גבוהה בארגוני הביטחון, אך אמון זה מצוי בירידה לאורך השנים, וכן קיימת ירידה עקבית בשנתיים האחרונות בהערכה הכוללת של הציבור בישראל באשר למצב הביטחון הלאומי הישראלי.

